

Л. В. ДІДУХ

**ДО ПИТАННЯ ПРО ВИНИКНЕННЯ ТЕХНОКРАТИЗМУ
ЯК НАПРЯМУ ПОЛІТИЧНОЇ ДУМКИ:
ПРОМИСЛОВО-НАУКОВЕ СУСПІЛЬСТВО
К. А. СЕН-СІМОНА**

Аналізуються теоретичні розробки К.А. Сен-Сімона у контексті його впливу на формування технократизму як напрямку політичної думки. Досліджуються основні технократичні аспекти проекту промислово-наукового суспільства, особливості трактування мислителем проблем взаємовпливу наукових та політичних перетворень. На основі комплексного аналізу концепції К.А.Сен-Сімона, автором відстоюється думка про недоречність іменування його доктрини як власне технократичної.

Ключові слова: *технократизм, наукова революція, політична революція, промисловець, промислово-наукове суспільство.*

Дідух Л. В. К вопросу о возникновении технократизма как направления политической мысли: промышленно-научное общество К.А. Сен-Симона

Анализируются теоретические разработки К.А. Сен-Симона в контексте его влияния на формирование технократизма как направления политической мысли. Исследуются основные технократические аспекты проекта промышленно-научного общества, особенности обоснования взаимовлияния научных и политических превращений. На основании комплексного анализа концепции К.А. Сен-Симона, автором отстаивается мысль о несостоятельности именованя его доктрины как собственно технократической.

Ключевые слова: *технократизм, научная революция, политическая революция, промышленник, промышленно-научное общество.*

Didukh Liliya. On the question of origin the technocracism as the direction of political thought: the industrial-scientific community by Henri de Saint-Simon

The article is devoted to the theoretical developments of Henri de Saint-Simon analyzed in the context of its impact on the formation of technocracism. The basic technocratic aspects of the project of industrial-scientific society, especially the problems of interpretation the mutual connections of scientific and political transformations are explored. Based on a comprehensive analysis of the conception of Henri de Saint-Simon, the author advocates the idea of inappropriateness naming the thinker's doctrine as technocratic.

Keywords: *technocracism, the scientific revolution, political revolution, industrialist, industrial-scientific community.*

В рамках досліджень технократичних теорій, науковці акцентують увагу на тому, що ці ідеї мають глибоке історичне коріння, але власне технократизм як напрям суспільно-політичної думки пов'язують із ХХ століттям. Так, «батьком» технократизму називають Т.Веблена, проте значне місце у формуванні цієї доктрини відводять мислителям попередніх століть, зокрема К.А. Сен-Сімону. В той же час, серед дослідників є інша точка зору, наприклад В.А. Копилов у своїй статті «Технократія: пошуки соціального ідеалу в проблемному полі технологічного детермінізму (початок шляху)» висловлює думку, що «існують необхідні і достатні передумови стверджувати, що саме Сен-Сімон став основоположником технократизму»¹. Але навіть враховуючи те, що побудований Сен-Сімоном проект розвитку суспільства справив визначний вплив на майбутній розвиток технократизму, однією із ключових причин існуючих розбіжностей у трактуванні ролі мислителя на етапі розбудови нового напрямку політичної думки, є відсутність систематизованих та чітко визначених пояснень у науковій літературі стосовно недоцільності розгляду його концепції як першої власне технократичної. Тому метою статті є аналіз політичних поглядів Сен-Сімона в контексті розгляду його концепції як однієї з головних теоретичних засад формування технократизму.

Один із дослідників творчості Сен-Сімона, В.П. Волгін, головною новизною ідейної спадщини мислителя називає те, що він «врахував два найбільші перевороти кінця XVIII і початку XIX століть: французької революції і промислового перевороту- політичної та економічної перемоги буржуазії»². Власне, взаємозв'язок промислових та політичних перетворень, розглянутий через призму детермінізму, керівного принципу наукової методології, що абсолютно беззаперечний в області фізичних наук, який також має застосовуватись до аналізу явищ соціальних, прослідковується в усій творчості Сен-Сімона.

Твори Ньютона, Локка, Декарта, Дідро, а також інших світил науки і філософії, справили значний вплив на формування світоглядних установок мислителя. Врешті, він обирає власний шлях дослідження – фізико-політичний метод. Уже у «Нарисі науки про людину» Сен-Сімоном обґрунтовується ідея про взаємообумовленість наукових та політичних революцій, які, на думку мислителя, чергуються між собою та виступають одні для інших то причиною, то наслідком. Проте і сама суть науки та її прогресу тісно пов'язана із розвитком релігії, адже для філософа всі «системи релігії, загальної політики, моралі, народної освіти суть не що інше, як застосування системи ідей, або, можна сказати, це система мислення, що розглядається з різних сторін»³. Загальна політика при цьому розглядається не у вузькому значенні, для Сен-Сімона вона також включає релігійну систему і організацію духовенства. Обумовлюється це тим, що шлях людства від ідолопоклонства, через політеїзм, до теїзму супроводжувався синкретизмом існування релігії, науки та політики. Чи не найяскравішим прикладом Сен-Сімон називає «корпорацію єгипетських вчених»⁴, яка виконувала обов'язки жерців та володіла необмеженою політичною владою.

Проте, як уже зазначалось вище, із розвитком релігійних уявлень, відбувались докорінні зрушення в науковій картині світу, які обумовлювали відповідні трансформації політичних порядків. Про них Сен-Сімон пише наприкінці «Нарисів...» під заголовком «Лист до фізіологів». Обґрунтуванням поглядів мислителя слугує

аналіз тенденцій історичного розвитку, точкою відліку слугує XV століття. Так, Сен-Сімон починає будувати логічну лінію із наукового перевороту, який здійснив Коперник. Коперник не лише перевернув картину світобудови, в якій Земля перестала бути центром Всесвіту, він підірвав всю будову християнської релігії. Одним із наслідків цього стала революційна зміна політичної системи Європи, здійснена Лютером. Останній послабив політичний зв'язок європейських народів. Далі мала місце наступна наукова революція, яка пов'язана насамперед з іменами Бекона та Галілея, одним із найяскравіших наслідків котрої стала політична революція в Англії. Після появи наукових робіт Ньютона і Локка, їх ідеї підхоплюють Енциклопедисти, що відстоюють ідеї про кращу політичну організацію, які пізніше знайдуть відображення в подіях Французької революції. Враховуючи означену направленість історичного процесу, Сен-Сімон передрікає, що на черзі науковий переворот, який неодмінно перетече у наступні політичні революції.

В «Роботі про всесвітнє тяжіння» він зазначає, що «нова політична система в Європі стане наслідком нової філософії, що базуватиметься на ідеї всесвітнього тяжіння»⁵. Всесвітнє тяжіння у мислителя, в даному контексті, пов'язане насамперед із уже згаданою ідеєю детермінізму. Характер детермінізму окреслюється чіткіше в контексті теорії промислової організації суспільно-політичних процесів, запропонованої Сен-Сімоном.

Аналізуючи реальність, яка сформувалась у тогочасній Франції, мислитель приходять до висновку, що роль промисловості і надалі буде зростати, «лише в промислових ідеях потрібно шукати спасіння і припинення революції»⁶. Промисловий клас повинен оволодіти суспільством, а політика має стати «наукою про виробництво, тобто наукою, яка ставить собі за мету встановлення порядку речей, найбільш сприятливого всім видам виробництва»⁷. Завданням майбутніх урядів Сен-Сімон бачив не управління людьми, а усунення всього, що заважає корисним роботам, які складають промисловість. Окрім зменшення обов'язків, уряди також обмежувались у владних повноваженнях та фінансових ресурсах, які мали забезпечувати

лише виконання безпосередніх функцій. Новий загальний принцип політики полягатиме в тому, що правителі-лише адміністрація суспільства, зобов'язана керувати ним згідно з інтересами та волею підлеглих.

Базовою основою промислового режиму має бути встановлення права власності та положення про повагу до неї. Одним із варіантів його встановлення Сен-Сімон бачить шлях виборів: «промисловість, отримавши більшість на виборах, здобула б у найближчому часі більшість і в палаті громадян, яка володіє великою політичною силою»⁸. Проте існують сили, які стоять на заваді втіленню цінностей промисловців у функціонуванні всього суспільства, адже «інтереси промисловців явно протистоять інтересам військових та їх агентів юристів»⁹. Проте, в ранніх роботах мислителя, зокрема «Листах женевського жителя до сучасників», із положення про повагу до власності, витікали дещо відмінні висновки стосовно майбутньої соціально-політичної організації. Якщо Рада Ньютона проголошувалась верховною духовною владою (на противагу церковним інституціям), то світська влада в розробленому Сен-Сімоном проекті, передавалась власникам (незважаючи на численні ремарки стосовно освіченості власника, апелювання до раціональних начал у його діяльності), і лише пізніше центральною фігурою стає індустріал (*aux industriels*), промисловець.

На думку мислителя, насправді є та можуть бути лише дві системи соціальної організації, що дійсно відрізняються одна від одної: у політичній сфері - феодалська (військова) та промислова системи, в духовній - система вірувань та система позитивних доказів. У старій системі основними цілями політичного механізму були зміцнення позицій уряду та утвердження влади одних класів над іншими, з метою утримання суспільного порядку. Нова система повинна насамперед забезпечити складення «ясного та найбільш розумно комбінованого плану робіт, які повинні бути виконаними суспільством для поліпшення існування всіх його членів як в політичному, так і моральному відношеннях»¹⁰.

Незважаючи на те, що до часу написання Сен-Сімоном основних робіт, промисловці ще не виявили значної політичної активності, саме на них покладається відповідальність за правильне застосування отриманих наукових знань. Основою сучасних йому проблем, мислитель називає те, що соціальний устрій надає більшій уваги та впливу другорядній праці і навіть дозвіллю, аніж праці, яка приносить пряму користь. (Ці ідеї пізніше були розвинені Т. Вебленом, зокрема в його роботах «Теорія дозвільного класу» («The Theory of the Leisure Class») та «Інженери і система цін» («The Engineers and the Price System»)). Тобто промисловий клас, на думку Сен-Сімона, в сучасній суспільній організації посідає останнє місце.

В «Катехізисі промисловців» Сен-Сімон визначає промисловця як «людину, що працює для виробництва чи для доставки різним членам суспільства одного або декількох матеріальних засобів, які задовольняють їхні потреби чи фізичні схильності»¹¹. До класу промисловців, відповідно до цього визначення, відносяться землероби, ковалі, слюсарі, столярі, фабриканти, купці, перевізники, матроси торгового корабля - цей перелік широкий, але не вичерпний. Власне таке тлумачення промислового класу і є однією з ознак того, що Сен-Сімона не можна розглядати як засновника технократизму, а, скоріше, як одного із китів, на творчості яких сформувались базові положення цієї доктрини, представника «докласичного періоду»¹² розвитку технократичних концепцій.

Хоча Сен-Сімон зазначає, що політичне прагнення більшості суспільства полягає у тому, щоб найбільш обдаровані люди управляли якомога дешевше, м'якше, забезпечивши суспільний спокій, в його теорії прослідковується відбиток того часу - мислитель не може відмовитися повністю від монархічних елементів в управлінні державою. А.В. Левандовський зазначає, що Луї де Сен-Сімон насамперед «рояліст та аристократ»¹³, і це прослідковується в тій чи іншій мірі в усій його творчості, в тому числі пізнього періоду. В Продовженні брошури «Про Бурбонів та Стюартів», на думку мислителя, лише активне втручання виробників дозволить уберегти короля, як і цілу націю від нещастя. З іншої сторони, він зазначає, що саме ко-

ролівська влада була тією установою, яка слугувала точкою опори новаторам як в духовній, так і світській владі.

На його погляд «сучасне суспільство являє собою незвичайне явище: нація за сутністю промислова має уряд за сутністю феодалний»¹⁴, що у свою чергу породжує протиріччя між курсом уряду та прагненнями нації. Подібні протиріччя розглядають пізніше Веблен і Бьорнхем. Leisure class, юристи, військові, капітани бізнесу - коли ці групи, про які говоритимуть апологети технократизму ХХ ст., перебувають на політичній авансцені, слід говорити, за Сен-Сімоном, про існування урядового чи військового режиму. Але після досягнення суспільством успіхів у позитивних науках та промисловості, повинен відбутися перехід до адміністративного або промислового режиму.

Одним із ключових досягнень Великої французької революції, на думку мислителя, є те, що вона зруйнувала рабство, яке століттями тяжіло над промисловим класом. Власне тому, порівнюючи англійську та французьку революції, Сен-Сімон стверджує, що перша «змусила дворян, юристів, військових та державних чиновників керувати справами нації в інтересах промисловості»¹⁵, друга ж зробила більше: вона знищила інститут дворянства та підкорює вищезначені класи велінням промисловців. Оскільки, на його погляд, революція ще не закінчилась, поки в доконаному вигляді про це ще не можна говорити, але кінець революції - справа найближчого майбутнього.

Якщо раніше в нації існувало лише два класи: клас керуючих та клас керованих, то утворення корпорації промисловців мало відмінну рису - від самого початку вони не прагнули ні панування, ні підкорення. Специфічними є і засоби, використання яких дозволить промисловцям прийти до влади - Сен-Сімон виступає противником насильницьких перетворень, які придатні «лише для того, щоб скидати та руйнувати»¹⁶, натомість використання мирних інструментів має творчу силу для побудови стабільних суспільно-політичних інституцій. Відповідно, промисловці покладатимуться на мирні засоби, зокрема переговори, докази та переконання. Але спочатку потрібно провести подальшу розробку а також поширення проми-

слової доктрини, яка б дозволила об'єднати зусилля індустріалів на шляху побудови нової суспільно-політичної системи. Системи, в яких на зміну управлінню людьми прийде адміністрація, управління речами. В такому суспільстві, що за характером буде виглядати як велика складна майстерня, політика стане наукою про виробництво. Політичне врядування, таким чином, відповідатиме формулі «Все через промисловість, все для промисловості».

Проект майбутнього суспільства, розроблений Луї де Сен-Сімоном, носить характер промислово-наукового. Промисловці на його погляд мають управляти державними справами, вчені - сприяти правильному поєднанню приватних інтересів з загальними, враховуючи актуальний прогрес знань. Оскільки філософія є наукою про загальні поняття, завдання філософів полягає в досягненні найкращої для даної епохи системи суспільного устрою, «щоб спонукати керуваних та керуючих прийняти її, щоб удосконалити її, оскільки вона здатна до вдосконалення, щоб відкинути її, коли вона дістанеться крайньої межі своєї досконалості, та побудувати із неї нову за допомогою матеріалів, зібраних вченими-спеціалістами в кожній окремій сфері»¹⁷. Відповідно, вони також мали долучитися до побудови індустріальної доктрини, яка приведе промисловців до рівних позицій у структурі державної влади.

Проте, як уже було зазначено раніше, незважаючи на окремі елементи технократичних ідей у творчості Сен-Сімона, його теорія несе в собі багато протиріч. Одним із ключових аспектів, який не дозволяє говорити про те, що відлік технократизму як напряму політичної думки можна вести від Сен-Сімона, окрім протиріч та недостатньої обґрунтованості деяких ідей мислителя, є широке трактування промисловців як класу. Окрім того, філософ розбудовує свій політичний проект без виключення із вертикалі управління монархічних елементів, що у свою чергу входить у протиріччя із загальною спрямованістю викорінення архаїчних, невідповідних актуальному стану розвитку знань. Тому вірним є бачення його як передвісника технократизму, адже багато ідей Сен-Сімона були переосмислені в ХХ столітті представниками нового напрямку *політичної думки*.

1. Копьлов В. А. Технократия: поиски социального идеала в проблемном поле технологического детерминизма (начало пути)// Гуманітарний часопис. 2006. №3. С. 12-22. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/gumc_2006_3_4.pdf.
2. Сен-Симон А. Избранные сочинения / под ред. В. П. Волгина. Москва: Изд-во Академии НАУК СССР. Т. I / пер. с фр. Л. С. Цетлина; вступ. статья В. П. Волгина. 1948. С. 8. 3. Сен-Симон А. Очерк науки о человеке // Избранные сочинения / под ред. В. П. Волгина. Москва: Изд-во Академии НАУК СССР. Т. I / пер. с фр. Л. С. Цетлина; вступ. статья В. П. Волгина. 1948. С.149. 4. Там же. С.170. 5. Сен-Симон А. Труд о всемирном тяготении // Избранные сочинения; под ред. В. П. Волгина. Москва: Изд-во Академии НАУК СССР. Т. I / пер. с фр. Л. С. Цетлина; вступ. статья В. П. Волгина. 1948. С. 212. 6. Там же. С. 314. 7. Там же. С. 333. 8. Сен-Симон А. Взгляд на собственность и законодательство // Избранные сочинения; под ред. В. П. Волгина. Москва: Изд-во Академии НАУК СССР. Т. I / пер. с фр. Л. С. Цетлина; вступ. статья В. П. Волгина. 1948. С. 366. 9. Там же. С. 391. 10. Сен-Симон А. Продолжение брошюры «О Бурбонах и Стюартах» (О старой и новой политической системе)// Избранные сочинения / под ред. В. П. Волгина. Москва: Изд-во Академии НАУК СССР. Т. II / пер. с фр. Л. С. Цетлина; вступ. статья В. П. Волгина. 1948. С. 107. 11. Сен-Симон А. Катехизис промышленников // Избранные сочинения; под ред. В. П. Волгина. Москва: Изд-во Академии НАУК СССР. Т. II / пер. с фр. Л. С. Цетлина; вступ. статья В. П. Волгина. 1948. С. 121. 12. Макеев С.В. Технократические идеи и концептуальные построения в их историко-философском развитии. Москва: Изд-во МГОУ. 2006. С. 80. 13. Левандовский А.П. Сен-Симон. Москва: Молодая гвардия, 1973. С. 14. 14. Сен-Симон А. Рассуждения литературные, философские и промышленные // Избранные сочинения / под ред. В. П. Волгина. Москва: Изд-во Академии НАУК СССР. Т. II / пер. с фр. Л. С. Цетлина; вступ. статья В. П. Волгина. 1948. С. 273-363. 15. Левандовский А.П. Цит. работа. С. 213. 16. Сен-Симон А. Катехизис промышленников... С. 125. 17. Сен-Симон А. Рассуждения литературные, философские и промышленные. С. 273.

Didukh Liliya. On the question of origin the technocracism as the direction of political thought: the industrial-scientific community by Henri de Saint-Simon

The article is devoted to the theoretical developments of Henri de Saint-Simon analyzed in the context of its impact on the formation of technocracism. The basic

technocratic aspects of the project of industrial-scientific society, especially the problems of interpretation the mutual connections of scientific and political transformations are explored. The relationship of industrial and political transformations, considered through the prism of determinism, as the guiding principle of scientific methodology, which is absolutely indisputable in the field of physical sciences, should also be applied to the analysis of social phenomena.

Based on a comprehensive analysis of the concept of Henri de Saint-Simon, the author advocates the idea of inappropriateness naming the thinker's doctrine as technocratic. The the author concludes that project of future society, developed by Henri de Saint-Simon, is industrial and scientific by its nature. Industrialists in his view should manage state affairs, scientists - promote the right combination of private interests with the general, given the actual progress of knowledge. It were emphasized that since philosophy is a science of general concepts, the task of philosophers is to understand the best system of social order for a given era, to encourage managed and managers to accept it in order to improve it, because it is capable of perfection, to throw it away when it reaches the extreme limit of its own perfection, and build from it a new one with the help of materials collected by specialist scholars in each individual sphere. Accordingly, philosophers also had to engage in the development of an industrial doctrine that would lead industrialists to leadership in the structure of state power.

Despite its individual elements of technocratic ideas in the work of Henri de Saint-Simon, his theory carries many contradictions which were analyzed in article. One of the key aspects that does not allow to say that the count of technocracy as a direct line of political thought can be conducted from Henri de Saint-Simon, in addition to the contradictions and lack of substantiation of some ideas of the thinker, , the author says, is a broad interpretation of the industrialists as a class.

The article states that Henri de Saint-Simon considers an industrialist as a person who works for the production or delivery of one or more material resources to different members of a society that satisfies their needs or physical inclinations. The author emphasizes that the class of industrialists, in accordance with this definition, include agricultural workers, blacksmiths, metalworkers, carpenters, manufacturers, merchants, carriers, sailors of a merchant ship - this list is broad but not exhaustive. Such an interpretation of the industrial class is one of the hallmarks of the fact that Henri de Saint-Simon can not be regarded as the founder of technocracism, but rather

as one of the whales, whose work formed the basic provisions of this doctrine, the representative of the "pre-classical period" of the development of technocratic concepts.

In addition, the philosopher develops his political project without excluding from the vertical the management of monarchical elements, which in turn contradicts the general orientation of eradicating archaic, inappropriate to the actual state of knowledge development. The author brought, that the vision of him as a harbinger of technocracy is faithful, since many of Henri de Saint-Simon's ideas were redefined in the twentieth century by representatives of a new direction in political thought.

Keywords: technocracism, the scientific revolution, political revolution, industrialist, industrial-scientific community.